

První kroky k finanční gramotnosti

3.6.2024 - | Městská část Praha 7

Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a postojů nezbytných k dosažení finanční prosperity prostřednictvím zodpovědného finančního rozhodování.

Česká republika byla jednou z prvních zemí na světě, které zavedly povinné finanční vzdělávání žáků. Na středních školách od roku 2009 a o čtyři roky později i na základních školách. Cílovou úroveň finanční gramotnosti definuje tzv. standard finanční gramotnosti, který se promítá do školních vzdělávacích programů každé školy. „Finanční gramotnost je ve výuce plánovaná, ale v průběhu školního roku může být zařazena i nahodile tehdy, když se při výuce objeví s ní související problematika,“ říká Pavel Machovec, zástupce ředitele FZŠ Umělecká, který vyučuje matematiku a pracovní činnosti. „V matematice jsou to slovní úlohy a příklady v tematických celcích, kupříkladu procenta a úrokování. V občanské a rodinné výchově a také v pracovních činnostech se žáci učí, jak by mělo fungovat finanční vedení domácnosti, jako jsou příjmy, výdaje, spoření a investování.“

Lucie Jirásková ze ZŠ Strossmayerovo náměstí se finanční gramotnosti ve svých hodinách občanské výchovy věnuje cíleně a zabývá se jak peněžní a cenovou, tak i rozpočtovou gramotností. „Téma lze však uchopit velmi interdisciplinárně, například v rámci globálního rozvojového vzdělávání se žáci setkají s tématem chudoby, v dějepise zase třeba s vývojem měny nebo hospodářskou krizí. Zároveň lze téma probírat i z pohledu práva v každodenním životě, například v pracovním právu nebo v právech spotřebitele. Ve škole si pak žáci rozpočtovou gramotnost zkoušejí i na projektu participativního rozpočtu (participativní rozpočty na školách pořádá sedmá městská část od roku 2017. Žáci z peněz, které obdrží od MČ, rozhodují o tom, co pro školu pořídí nebo jak vylepší její vybavení či zázemí, pozn. red.), do kterého se zapojuje celá škola a který pak finalizujeme se zástupci žakovského parlamentu,“ doplňuje Jirásková. Téma často propojuje s návštěvou České národní banky, kde je hned několik expozic. Získat termín exkurze pro školy je však doslova boj, protože o návštěvy je velký zájem. Do hodin si Lucie Jirásková také zve odborníky z praxe v rámci Dne pro školu nebo jiných organizací. Letos také například uspořádala přednášku s diskuzí pro deváté ročníky se zakladatelem organizace Nekrachni, která byla zaměřena na investice.

Peníze nerostou na stromech

FZŠ Umělecká (spolu s MŠ U Studánky) své „portfolio“ finančního vzdělávání zase obohatila ve školní aule odehranými divadelními představeními hry Peníze nerostou na stromech sedmičkového divadelního spolku TY-JÁ-TR, která usiluje o to, aby se téma finanční gramotnosti přiblížilo zábavným, poutavým a snadno pochopitelným způsobem.

Projekt vznikl v roce 2018, zpočátku byl zaměřen na děti z dětských domovů a byl určen pro žáky druhého stupně základních škol. „I když se finanční vzdělávání vyučuje na školách již jedenáct let, často postrádá kvalitu, atraktivitu a praktičnost,“ upřesňuje Petr Tesárek z TY-JÁ-TRU. Divadelní hra vypráví příběh postavy, která se během děje ocitá v různých finančních situacích. Řeší je však nesprávně, což vede k nepříznivým či dokonce tragickým koncům. Hra využívá principu divadelního fóra. Po prvním odehrání scénáře herci představení zopakují, tentokrát však s možností diváků kdykoliv zasáhnout a změnit rozhodnutí hlavního hrdiny. Mohou vstoupit přímo do děje a navrhnout lepší řešení v okamžicích, kdy se hrdina rozhoduje chybně.

Představení byla odehrána na několika sedmičkových školách a po povzbudivé a pozitivní zpětné vazbě TY-JÁ-TR připravil rozšířený celoroční program s názvem Finanční kořeny pro budoucnost. V pilotním roce projektu jsou do něj zařazeny dvě školy z Prahy 7 – FZŠ Umělecká a Bratrská základní

škola. Program zahrnuje měsíční aktivity počínaje průzkumem finanční gramotnosti mezi žáky a učiteli. Následují čtyři interaktivní divadelní představení a besedy s finančními specialisty. Po každém setkání jsou žáci vyzváni k zamyšlení a aplikaci získaných poznatků formou domácích úkolů, které řeší společně s rodiči. Program vrcholí závěrečným průzkumem, jenž hodnotí přínos pro žáky i školy. „Tento přístup zajišťuje, že finanční vzdělávání není jen teorií, ale stává se praktickou součástí života žáků a jejich rodin. Z našich pozorování a zpětné vazby vyplývá, že se úroveň povědomí o finanční gramotnosti liší a je výrazně ovlivněna rodinným prostředím. Zatímco některé děti přicházejí se základními znalostmi o penězích získanými od rodičů, jiné mají o finančních záležitostech jen velmi omezené nebo žádné informace,“ říká Petr Tesárek.

Rodina je základ

Právě rodina hraje klíčovou roli při formování finanční gramotnosti dětí. Již od útlého věku jsou děti vystaveny finančním interakcím a vzorcům chování svých rodičů. Způsob, jakým rodiče nakládají s penězi – nákupy, úspory, dluhy či investice, silně ovlivňuje návyky a postoje dětí. Rodinné prostředí poskytuje příležitost k výuce finančních dovedností přirozeným způsobem. Diskuze o rodinném rozpočtu, plánování financí na dovolenou nebo vzdělání a vysvětlování důležitosti spoření by měly být součástí každodenních rozhovorů v rodině. Kromě toho, že rodina poskytne praktické lekce o financích, může také vytvořit prostředí, kde se děti cítí pohodlně a mohou se bez obav ptát a o penězích diskutovat. „Podle mě finanční gramotnost začíná tím, že se děti učí, co je to hodnota peněz, nebo tím, že domácnost, ve které žijí, je z pohledu financí zdravá a netopí se třeba v dluhové pasti. Jít příkladem. I díky obyčejnému kapesnému můžete děti učit, jak hospodařit s penězi. Jeho výše se však musí dobře odhadnout, protože pokud dáte dítěti peníze na vše, co si zamane, těžko pochopí, že je potřeba umět s nimi hospodařit. Když ukážete dítěti, že na spotřební věci je dobré si peníze ušetřit a nepůjčovat, je to podle mě dobrý základ,“ shrnuje Lucie Jirásková a dodává, že rodiče mohou jít ve vzdělávání ještě dále a pořídit dítěti různé finanční produkty nebo mu nabídnout různé vzdělávací hry a portály, které se tématu věnují. Některé provozují i přímo banky, protože i pro ně jsou důležití klienti, kteří se svými financemi umí zacházet.

S tím, že rodiče by měli děti seznamovat s chodem domácnosti, vysvětlovat jednotlivé příjmy a výdaje, samozřejmě přiměřeně k věku dítěte, souhlasí i Pavel Machovec z FZŠ Umělecká. „Je důležité se s dětmi bavit a odpovídat na případné otázky a neodbývat je odpověďmi typu: Na to máš ještě čas nebo tomu bys nerozuměl. Vidím, že žáci se v otázkách financí relativně dobře orientují, ale zároveň sleduji i absenci reálného vnímání peněz u dětí – jak a kolik si kdo vydělává, za co a kolik se platí, kolik potřebuji pro sebe a kolik pro domácnost.“

Kde děti tápou?

Další mezeru ve vnímání finanční gramotnosti spatřuje Barbora Olejníková z Gymnázia Nad Štolou: „Děti nejsou zvyklé přemýšlet o důsledcích svého rozhodnutí, neumějí posoudit relevantnost dostupných informací a rozhodují se impulzivně. Nepočítají s poplatky za výběr z cizího bankomatu, nečtou podmínky smluv, protože se neorientují v terminologii a považují za ztrátu času vyhledat si význam jednotlivých formulací.“

Podobnou zkušenost má i Petr Tesárek z divadelních představení. „Jedním z nejzásadnějších problémů u dětí je nedostatečné chápání dlouhodobých důsledků jejich finančních rozhodnutí. Mnohé děti mají sklon se soustředit především na okamžité výhody a přínosy, aniž by důkladněji zvažovaly, jaký dopad budou mít jejich současné rozhodnutí v dlouhodobém horizontu. Tento přístup je do značné míry dán jejich vývojovou fází, kdy je přirozené upřednostňovat rychlou odměnu před odloženou satisfakcí. Další mezerou je porozumění komplexnějším finančním pojmům, jako jsou úroky, půjčky, investice či finanční plánování.“

„Nejvíce abstraktní mi z pohledu žáků přijde oblast investování, to je pro ně hudba vzdálené budoucnosti, kterou zatím neslyší. Osobně bych tu mezeru viděla v oblasti odpovědné spotřeby.

Určitá míra sebestřednosti a vlastního pohodlí nám někdy zahálí důležité souvislosti našeho vlastního štěstí. Například rozhodnout se pro dražší produkt, který respektuje principy odpovědné spotřeby a je šetrnější k našemu zdraví, okolí, přírodě či lidským právům, je pro spoustu lidí (nejen dětí) zatím ještě nepředstavitelné," dodává Lucie Jirásková.

Od teorie k praxi

Většina témat finanční gramotnosti se pohybuje v teoretické rovině, ale aby byla skutečně užitečná, musí být spojena s praktickými situacemi nejenom ve škole, ale i v běžném životě. „Ideální je finanční gramotnost vyučovat a procvičovat na konkrétních příkladech. Ve svých hodinách často pracuji s konkrétními příběhy lidí, případovými situacemi, které pak s žáky analyzujeme,“ upřesňuje Lucie Jirásková.

Barbora Olejníková přináší další praktický příklad, kdy při výběru bankovního produktu by si žáci měli být schopni vybrat a porovnat vhodné ukazatele a nespolehat se pouze na doporučení zaměstnance banky.

Klíč k úspěšné budoucnosti

Finanční vzdělání se na děti hrne z mnoha stran. Zlepšuje se tedy jejich povědomí o světě financí? „To je velmi rozdílné a podle mě to opět vychází z jednotlivých rodin. Tam, kde se finance řeší, nejsou tabu, se děti naučí, že je to něco, čemu je třeba se věnovat. Vždy se však mezi žáky najde někdo, koho téma baví a zajímá, nezřídka jsou to děti z rodin, kde rodiče třeba podnikají. Ti pak projevují větší míru zájmu. Ten, kdo se zajímá, se může nejen ve škole, ale i jinde mnoho dozvědět. Kdo však zájem nejeví, toho téma klidně mine obloukem,“ upřesňuje Lucie Jirásková.

Nicméně je zjevné, že vzdělávání v oblasti financí se stává stále důležitější. Jakmile děti opustí školní lavice a vstoupí do světa dospělých, čeká je komplexní série finančních rozhodnutí – od správy osobního rozpočtu až po investice a pomalu i plánování důchodu. Možností, jak se následně vzdělávat, je mnoho. Určitou podporu nabízejí banky, finanční poradci a další specialisté, odborná literatura a také mnoho webů nebo různé semináře o investování. Lucie Jirásková například doporučuje blog již zmíněné iniciativy Nekrachni www.nekrachni.cz, kde je spousta témat vysvětlena a která pořádá i workshopy a tábory pro děti.

Pavel Machovec dodává, že hlavní je mít základní přehled, který se mohou děti naučit právě ve škole, protože pak přechod do reality bude snadnější. Především je ale potřeba mít zdravý rozum, o financích přemýšlet a plánovat je. „Já osobně finanční gramotnost vnímám jako schopnost orientovat se ve společnosti, která je stejně tak důležitá jako schopnost umět si přečíst text a porozumět mu kritickým způsobem. Určitě bych všem doporučila budovat k penězům pozitivní vztah, brát je jako něco, co smysluplným investováním můžeme rozšiřovat třeba tím, že investujeme do sebe, do svého vzdělávání, s vědomím rizika a neúspěchu, protože bez chyb by takový učící proces nikdy nemohl existovat. Dobré by také bylo se finanční gramotností zabývat již od dětství a brát ji jako přirozenou součást života a nečekat na první výplatu,“ uzavírá Lucie Jirásková.

Finanční gramotnost není jen teorií, ale i praktickou součástí života, která nejen ovlivňuje prosperitu jedince, ale i společnosti jako celku. Zavedení povinného finančního vzdělávání ve školách byl krok správným směrem. Aby ale bylo dosaženo skutečného posunu, je třeba, aby rodiny hrály aktivní roli při výchově k finanční gramotnosti. Diskuze o financích by měly být běžnou součástí rodinného života a rodiče by měli být vzorem pro své děti. Pouze tak můžeme zajistit, že budoucí generace bude lépe připravena na finanční výzvy a přistoupí k nim s větší sebejistotou a kritickým myšlením, které je někdy důležitější než samotné pochopení světa čísel.

Standard finanční gramotnosti

1. stupeň

NAKUPOVÁNÍ A PLACENÍ

hotovostní a bezhotovostní forma financí

HOSPODAŘENÍ DOMÁCNOSTI

jednoduchý rozpočet - přebytkový, schodkový, vyrovnaný, příjmy a výdaje domácnosti

způsoby zvýšení příjmů a snížení výdajů

PŘEBYTEK ROZPOČTU DOMÁCNOSTI

proč a jak spořit

SCHODEK ROZPOČTU DOMÁCNOSTI

půjčky - základ

2. stupeň

stanovení ceny podle nákladů, poptávky a konkurence

reklamace zboží

vliv inflace na hodnotu zboží

nekalé obchodní praktiky

bezhotovostní placení, debetní a kreditní karty

bankovní účet a výpis z účtu

sestavení rozpočtu jednotlivce i domácnosti: druhy příjmů a výdaje

čistý a hrubý příjem

bilance (majetek vs. závazky domácnosti)

finanční produkty, úročení a poplatky

plánování (životní a finanční) a rizika

spotřeba, úspory a investice

řešení přebytku

pojištění

úvěry - druhy, podmínky

důsledky nesplácení

zdroj: Kateřina Lichtenberková a spol., Jak učit finanční gramotnost? Tipy a podněty do výuky. Portál 2022.

7 tipů pro rodiče z programu Finanční kořeny pro budoucnost

1. Začněte brzy: Učení o penězích by mělo začít už v raném věku, aby si děti osvojily základní koncepty jako spoření, výdaje a hodnota peněz.

2. Využijte každodenních situací: Běžné aktivity jako nákupy nebo plánování dovolené lze využít k vysvětlení principů rozpočtu, srovnávání cen a významu spoření.

3. Zavedení kapesného: Pravidelné kapesné může naučit děti zodpovědnosti za peníze. Je důležité, aby mohly rozhodovat o vlastních výdajích a učit se z finančních rozhodnutí.

4. Hry a aplikace o penězích: Existuje mnoho zábavných a poučných her a aplikací zaměřených na výuku finanční gramotnosti. Tyto nástroje učí děti o penězích interaktivním způsobem.

5. Společné nastavení finančních cílů: Vytvoření společných cílů, například na velký nákup

hračky nebo návštěvu zábavního parku, pomůže dětem pochopit význam plánování a spoření.

6. Otevřená komunikace o penězích: Prostředí, kde se o penězích mluví otevřeně a bez tabu, pomáhá dětem rozumět financím a podporuje jejich zvědavost a zájem o vlastní finanční vzdělání.

7. Učení příkladem: Rodiče by měli jít příkladem v nakládání s penězi. Příkladným finančním chováním mohou významně ovlivnit návyky svých dětí.

www.financnikoreny.cz

Jak jste na tom s finanční gramotností?

Ministerstvo financí připravilo na svých stránkách dva kvízy, v nichž si můžete vyzkoušet, jaké máte znalosti z finančního světa a jak s penězi zacházíte. Zjistíte svou úroveň finanční gramotnosti a při vyhodnocení se dozvíte, jak jsou na tom ostatní v České republice.

www.financnigramotnost.mfcr.cz/cs/tipy-navody/otestujte-se

Užitečné odkazy

www.financnigramotnost.mfcr.cz

www.cnb.cz/cs/o_cnb/financni-a-ekonomicka-gramotnost

www.nekrachni.cz

www.penizenauteku.cz

www.decko.ceskatelevize.cz/bankovkovi

www.fondee.cz

www.investovaniproholky.cz

<https://www.praha7.cz/prvni-kroky-k-financni-gramotnosti>